

Stappenplan beoordeling wilsbekwaamheid ten behoeve van notariële dienstverlening (inclusief 2 bijlagen)

KNB, april 2021

Dit stappenplan biedt een toetsingskader aan notarissen die zich een oordeel moeten vormen over de wilsbekwaamheid van een cliënt ten behoeve van notariële dienstverlening.

Bijlage 1 Handreiking beslissingsondersteuning

Gaat het om een cliënt op hoge leeftijd of met een diagnose (beginnende) dementie, een cliënt met een lichte verstandelijke beperking, niet-aangeboren hersenletsel of een psychische aandoening? Maak dan ook gebruik van deze handreiking.

Bijlage 2 Stappenplan bij financieel misbruik

In dit stappenplan wordt beschreven wat u kunt doen als u vermoedt of constateert dat er sprake is of kan zijn van financieel misbruik.

Het stappenplan wilsbekwaamheid is voor de eerste keer vastgesteld in mei 2006. In april 2013 is het geactualiseerd in samenspraak met Alzheimer Nederland. Bij die gelegenheid is ook het VIA/EPN protocol beoordeling wils(on)bekwaamheid toegevoegd. In 2021 is het stappenplan volledig herzien.

Onderverdeling:

A. Inleiding

B. Indicatoren

C. Verdere stappen

D. Conclusie

Bijlage 1 Handreiking beslissingsondersteuning

Bijlage 2 Stappenplan bij financieel misbruik

A. Inleiding

1. Wilsbekwaamheid

Juridische norm. Redelijke waardering

Voor het tekenen van een notariële akte moet de cliënt in staat zijn tot een redelijke waardering van de belangen die zijn betrokken bij de in de akte neergelegde rechtshandeling. Deze norm, die is neergelegd in artikel 3:34 Burgerlijk Wetboek (BW), is juridisch van aard. De invulling van deze wettelijke norm moet plaatsvinden tegen de achtergrond van de concrete rechtshandeling die de cliënt wenst te verrichten. Aandacht verdient dat de wetgever spreekt van een *redelijke* waardering van de betrokken belangen. Het gaat er dus niet om dat een cliënt het volledige overzicht heeft, zoals de notaris zelf dat heeft. Het gaat erom dat de cliënt de kernelementen van de rechtshandeling en de belangrijkste risico's ervan kan bevatten. Kort gezegd, de vraag die de notaris zich moet stellen is: Kan de cliënt deze rechtshandeling nog voldoende overzien? Dat kan dus betekenen dat de cliënt de ene rechtshandeling nog wel kan verrichten maar een andere niet meer.

Handelingsbekwaamheid en ministerieplicht uitgangspunt

Uitgangspunten bij dit alles zijn 1) dat een cliënt die handelingsbekwaam is, moet worden geacht zijn belangen te kunnen behartigen en 2) de ministerieplicht van de notaris. Die plicht brengt mee dat de notaris de cliënt zo veel mogelijk in staat moet stellen zijn bevoegdheid om rechtshandelingen te verrichten uit te oefenen. Uw opdracht is uw cliënt te helpen. Dat betekent ook dat een cliënt soms ondersteund moet (en mag) worden bij het nemen van een beslissing, in de eerste plaats door de notaris, maar soms ook in enige mate door een vertegenwoordiger of

deskundig adviseur. Voorop staat dat de notaris zo veel mogelijk probeert aan te sluiten bij de beleving van zijn cliënt. De notaris kan daarbij de **Handreiking beslissingsondersteuning** (bijlage I) gebruiken. Als de cliënt wordt bijgestaan door een familielid, vertegenwoordiger of deskundige, bewaakt de notaris te allen tijde dat de cliënt zijn wil vrij van onbehoorlijke beïnvloeding kan vormen. Dat geldt met name als de rechtshandeling een bevoordelend karakter heeft, zoals een testament, een levenstestament, een schenking, een overdracht tussen een ouder en een kind of de verstrekking van een geldlening.

Vrije wilsvorming versus wilsbekwaamheid

De beoordeling van de vrije wilsvorming moet worden onderscheiden van die van de wilsbekwaamheid. Beide staan desalniettemin niet helemaal los van elkaar. Een cliënt kan zodanig beïnvloedbaar zijn dat er geen sprake meer is van een redelijke waardering van de betrokken eigen belangen. Maar beïnvloedbaarheid is op zichzelf nog geen reden om een cliënt uit te sluiten van dienstverlening. Het betekent alleen dat de notaris zich meer moeite moet getroosten om de eigen wil van zijn cliënt te achterhalen. De **Handreiking beslissingsondersteuning** (bijlage I) kan u daarbij helpen. Blijkt het niet mogelijk de eigen wil van de cliënt vast te stellen, dan is er sprake van een fundamenteel gebrek in de vrije wilsvorming. En dat moet, net als wilsonbekwaamheid, leiden tot dienstweigerings: de akte wordt niet gepasseerd.

Alertheid op indicatoren wilsonbekwaamheid

Indien daartoe aanleiding bestaat, dient de wilsbekwaamheid van een cliënt uitgebreider te worden onderzocht. Het verdient echter aanbeveling altijd alert te zijn op de aanwezigheid van een of meer van de objectieve indicatoren voor wilsonbekwaamheid en bij de aanwezigheid van dergelijke indicatoren in uw dossier vast te leggen dat en waarom die voor u geen aanleiding zijn nader onderzoek te doen naar de wilsbekwaamheid.

Inschakelen arts; keuze cliënt

Opmerking verdient dat het niet per definitie beter is in alle gevallen een arts in te schakelen. Er moet voor worden gewaakt dat de notaris *uitsluitend* uit oogpunt van beheersing van de eigen aansprakelijkheidsrisico's de beoordeling door een arts als voorwaarde voor de dienstverlening stelt. De verwachting dat de geldigheid van een rechtshandeling later ter discussie zal worden gesteld, kan echter ook voor de cliënt een goede reden zijn een arts in te schakelen. De keuze is aan de cliënt. Het verdient aanbeveling ook hier alert te zijn op mogelijke beïnvloeding.

De notaris is eindverantwoordelijk

De beoordeling van de wilsonbekwaamheid is uiteindelijk de verantwoordelijkheid van de notaris, ook als hij daarbij een arts als deskundige inschakelt. Het is immers de notaris die verantwoordelijk is voor de akte die hij passeert. Het gaat hier om de uitoefening van zijn bevoegdheid als openbaar ambtenaar en de invulling van een juridische norm.

B. Indicatoren

2. Aanleiding voor een (nadere) beoordeling van wilsbekwaamheid

Eerst indien er aanleiding bestaat om daaraan te twijfelen, dient een notaris¹ de geestsgesteldheid van zijn cliënt nader te (laten) onderzoeken. Er zijn verschillende indicatoren die een nader onderzoek naar de wilsbekwaamheid nodig kunnen maken.

¹ Onder notaris moet worden begrepen de toegevoegd notaris en de kandidaat-notaris.

De indicatoren kunnen worden ingedeeld in verschillende categorieën:

A) Algemene, objectieve indicatoren.

Dit zijn indicatoren die kenbaar zijn zonder de cliënt te hebben gezien of gesproken. Aan de aanwezigheid van een of meer indicatoren uit deze categorie kunnen op zichzelf geen conclusies over de wilsbekwaamheid worden gekoppeld. De aanwezigheid van een of meer van deze indicatoren vergt wel extra oplettendheid van de notaris. Dat brengt mee dat de notaris de cliënt in beginsel persoonlijk ziet en spreekt.

- x Het vermogen van de cliënt is onder bewind gesteld;
- x De cliënt is op hoge leeftijd;
- x De administratie is niet in eigen beheer;
- x De cliënt woont niet (meer) zelfstandig;
- x De cliënt verblijft in een zorginstelling.

B) Bijzondere indicatoren

Bepaalde bijzondere indicatoren maken het noodzakelijk extra aandacht te besteden aan de wilsbekwaamheid. Dat hoeft nog altijd niet te betekenen dat een arts *moet* worden ingeschakeld, hoewel het inwinnen van een deskundige opinie in het algemeen de rechtszekerheid voor de cliënt wel vergroot.

- x De cliënt heeft een ziekte, aandoening of beperking die van invloed kan zijn op het verstandelijk vermogen, bijvoorbeeld de ziekte van Alzheimer, verstandelijke beperking, depressiviteit;
- x Er heeft zich recent een traumatische ervaring voorgedaan in het leven van de cliënt;
- x Wat de cliënt wil, past niet bij het beeld dat u van de cliënt heeft.

Bij testamenten gelden daarnaast de volgende bijzondere indicatoren:

- x De testateur doet frequenter dan voor hem te doen gebruikelijk een verzoek tot het aanpassen van een eerder testament;
- x De inhoud van een nieuw testament wijkt ingrijpend af van de inhoud van een eerder testament of de inhoud is ongebruikelijk;
- x De tijdspanne tussen het verzoek tot het opmaken van het testament en het verlijden daarvan is zeer kort zonder medische noodzaak.

Indien u gezien de aanwezigheid van een of meer van de bovenstaande indicatoren twijfels heeft over de wilsbekwaamheid van de cliënt voor de te nemen beslissing, beoordeelt u de wilsbekwaamheid volgens het vervolg van dit stappenplan. Daarbij past de aantekening dat als de cliënt een diagnose dementie heeft, een onderzoek door een arts in de meeste gevallen aangewezen zal zijn.

C. Verdere stappen

3. Indien u reden heeft om in enige mate te twijfelen aan de wilsbekwaamheid van uw cliënt, gebruik dan de **Handreiking beslissingsondersteuning** (bijlage **I**) om de beslisvaardigheid van uw cliënt zo veel mogelijk te ondersteunen. Tijdens het gesprek let u op de volgende indicatoren van verminderde wilsbekwaamheid:

- x De cliënt vergist zich bij herhaling in namen of (volgorde van) gebeurtenissen;
- x De cliënt heeft moeite zich te oriënteren in de tijd of plaats;
- x De cliënt ontwijkt het beantwoorden van vragen, geeft onduidelijk, vaag of inconsistent antwoord, moet opvallend lang nadenken over het antwoord of blijft twijfelen;
- x De cliënt dwaalt veelvuldig af tijdens het gesprek;
- x De cliënt geeft blijk van extreme denkbeelden of emoties;
- x Er is sprake van opvallende achterdocht of angst bij cliënt over personen of een bepaalde gang van zaken;
- x Wat cliënt heeft verteld, blijkt bij latere controle niet te kloppen;
- x De cliënt heeft moeite om alternatieven met elkaar te vergelijken;
- x Er bestaan in algemene zin twijfels aan de weloverwogenheid van een gedaan verzoek.

4. Beoordeel of er sprake is van onbehoorlijke beïnvloeding van de cliënt. Let op de volgende indicatoren:

- x Het initiatief voor het verzoek tot dienstverlening komt van een ander dan de cliënt;
- x Een ander dan de cliënt wil aanwezig zijn bij de bespreking;
- x De cliënt wil niets zeggen zonder de aanwezigheid van een ander;
- x Een ander dan de cliënt heeft de instructies voor de kernbepalingen van de akte gegeven of wil die geven;
- x De cliënt zegt of vraagt weinig tijdens het gesprek;
- x De non-verbale communicatie van de cliënt duidt erop dat de cliënt niet vrijuit durft te praten of iets anders zegt dan wat hij werkelijk wil.

Bestaat de indruk, gezien bovenstaande indicatoren, dat er sprake is van onbehoorlijke beïnvloeding door derden? Ga verder met het **Stappenplan financieel misbruik** (bijlage II) en keer daarna terug naar dit stappenplan.

5. Beoordeel vervolgens de beslisvaardigheid.

Let wel: u mag de cliënt helpen met het aanbieden en structureren van informatie. Bij alle hierna genoemde voorbeelden geldt: pas als de cliënt ook met uw hulp en uitleg niet in staat is te begrijpen wat de rechtshandeling in de kern betekent en teweegbrengt, is er sprake van onvoldoende beslisvaardigheid. Vraag waar nodig door in kleine stappen. Herhaal zo nodig wat u zegt in zo eenvoudig mogelijke, concrete taal.

Betrek de aard van de rechtshandeling bij de beoordeling. Voorbeelden:

Gaat het om een rechtshandeling met een onomkeerbaar gevolg? Dan is van belang dat de cliënt in staat is zich een beeld te vormen van die onomkeerbaarheid.

Gaat het om een rechtshandeling met een hoog financieel risico of waarbij de cliënt zelf geen baat heeft? Dan is van belang dat de cliënt weet wat de omvang is van zijn vermogen (maar hij hoeft dat ook weer niet paraat te hebben, het mag hem ook worden verteld door een ondersteuner), welk concreet risico de rechtshandeling meebrengt (denk aan: verlies van een investering, oninbaarheid van een vordering, of directe vermindering van liquide middelen) en wat de gevolgen daarvan zijn, ook op langere termijn (denk aan: aanmerkelijke vermindering van het voor verzorging en verpleging beschikbare budget).

Gaat het om een rechtshandeling waarbij aan een ander ruime bevoegdheden worden gegeven? Dan is het van belang dat de cliënt kan uitleggen waarom dat nodig is en waarom hij specifiek die ander daarvoor heeft gekozen.

Gaat het om een onterving? Dan is van belang dat de cliënt zijn motief daarvoor helder en consistent aan u kan overbrengen en dat hij zich een reëel beeld kan vormen van het gevolg van

die onterving, zowel voor de onderfden als voor de benoemde erfgenamen.

U toetst de volgende vaardigheden:

A. Het vermogen een keuze uit te drukken.

Vraag bijvoorbeeld (en herhaal deze vragen eventueel aan het einde van het gesprek):

- x Wat kan ik voor u doen?
- x Kunt u aangeven wat voor u de reden is dat u dit wilt [vul in concrete termen de rechtshandeling in, dus: bedrag X schenken, zoon Y deze lening geven, dochter Z tot enig erfgenaam benoemen]?
- x Weet u zeker dat u dit is wat u wilt?

B. Het begrijpen van informatie.

Probeer te vermijden dat de cliënt zich voelt alsof hij – zoals vroeger op de middelbare school - onverwacht wordt overhoord. Vraag bijvoorbeeld:

- x Als u nou thuis zou moeten uitleggen wat u gaat regelen, hoe zou u dat dan doen?

C. Het beseffen en waarderen van de betekenis van de informatie voor de eigen situatie.

Vraag bijvoorbeeld:

- x Wat zal het effect daarvan zijn...?
- x Wat denkt u dat er gebeurt als u niet...?
- x Waarom denkt u dat ... heeft aangeraden?

D. Logisch redeneren en het betrekken van informatie in het overwegen van opties.

Vraag bijvoorbeeld:

- x Wat waren de redenen die belangrijk waren bij het komen tot uw besluit...?
- x Heeft u getwijfeld? Hoe heeft u dat opgelost?

D. Conclusie

6. Beslis aan de hand van de onder punt 5. genoemde criteria of de cliënt voor het ondertekenen van de notariële akte als wilsbekwaam of wilsonbekwaam moet worden beschouwd.

Is de cliënt volgens u wilsbekwaam voor de gevraagde notariële dienstverlening? De akte kan gepasseerd worden.

7. Is de cliënt volgens u wilsonbekwaam voor de gevraagde notariële dienstverlening, maar lijkt er kans op herstel?

De akte kan vooralsnog niet gepasseerd worden. Overweeg de kans op herstel van wilsbekwaamheid. Overweeg verdere besluitvorming uit te stellen en volg het stappenplan bij de vervolgbespreking opnieuw.

8. Heeft u gerede twijfels over de wilsbekwaamheid van uw cliënt en lijkt er geen kans op herstel op redelijke termijn, schakel dan een arts in. Voor een wilsbekwaamheidsonderzoek is toestemming van de cliënt nodig. Het kan worden uitgevoerd door iedere bevoegde en bekwaame arts. Behandelend artsen mogen echter geen verklaring afgeven over hun eigen patiënten omdat de eigen arts bevooroordeeld kan zijn én in een belangenconflict terecht kan komen.

De arts die de verklaring afgeeft, moet deskundig zijn ter zake van de achterliggende problematiek waarmee de cliënt te maken heeft. Denk aan verstandelijke beperking, psychiatrische aandoening en psychogeriatrische aandoening. De beoordeling of de arts voldoende specifieke bekwaamheid heeft, is aan de arts, niet aan de notaris. Als de te beoordelen persoon verschillende aandoeningen heeft, is het verstandig dat de beoordelend arts een specialist op het gebied van de desbetreffende (andere) aandoening advies vraagt. Een indicierend arts die zichzelf niet voldoende bekwaam acht om een verklaring af te geven, moet dat aan de aanvrager meedelen, zodat die een andere 'beoordelaar' kan zoeken die ter zake deskundig is.

Toestemming voor uitwisseling informatie met arts

Het is van belang dat u de arts informatie geeft over de inhoud van de rechtshandeling omdat de arts moet onderzoeken of de cliënt *die* rechtshandeling kan overzien. U overtreedt daarmee niet uw geheimhoudingsplicht omdat u die informatie in opdracht van de cliënt aan de arts ter beschikking stelt. U hoeft niet een concept van de akte te geven. Het heeft de voorkeur om kort aan te geven om welke rechtshandeling het gaat (testament, schenking, lening, zekerheidsstelling etc.), de eventuele onomkeerbaarheid en/of financiële of emotionele ingrijpendheid ervan (denk aan de verkoop van het huis) en een indicatie of het gaat om een risicovolle transactie of niet.

U kunt via de website van de Vereniging Artsen Volksgezondheid (voorheen: de VIA, Vereniging Indicerende en Adviserende artsen)² zelf contact zoeken met een arts uit het VIA-register in uw provincie. Ga naar <https://vavolksgezondheid.nl/via-register/> en klik op een van de provincies. Op deze pagina vindt u tevens het aanvraagformulier voor een verklaring omtrent wils(on)bekwaamheid.

Als u een arts uit het VIA-register inschakelt, gaat u verder met het **EPN/VIA Protocol beoordeling wilsbekwaamheid** (bijlage **III**). In dat protocol zijn procesafspraken neergelegd voor de aanvraag van een wilsbekwaamheidsonderzoek door de notaris.

Gaat het om ouderen, dan kunt u voor een verklaring over de wilsbekwaamheid ook terecht bij Verenso, de Vereniging van specialisten ouderengeneeskunde. U vindt indicierend artsen ouderengeneeskunde in uw regio hier: <https://www.verenso.nl/de-specialist-ouderengeneeskunde/zoek-specialist/indicerend-artsen>

Is de uitkomst van het onderzoek van de arts dat de cliënt wilsbekwaam is, dan kunt u de akte passeren.

U kunt overwegen medewerkers als getuigen te laten optreden bij het passeren van de akte. In dat geval dient u de gehele akte voor te lezen, zie art. 43 lid 2 Wna. Dat kan een (te) grote belasting voor uw cliënt zijn. De toegevoegde waarde van getuigen bij het passeren is beperkt omdat de functie van de getuigen dezelfde is als die van de notaris zelf, te weten: te waarborgen dat de vastlegging van de uiterste wilsbeschikking zoveel mogelijk aansluit bij de wil van de erflater. Volgens de Hoge Raad is de betrokkenheid van de notaris op zichzelf al voldoende waarborg daarvoor, zie HR 25 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:504 (NJ 2016/448).

9. Is de cliënt volgens uw oordeel – al dan niet ondersteund door de uitkomst van een wilsbekwaamheidsonderzoek door een arts – wilsonbekwaam voor de gevraagde notariële dienstverlening en is er geen kans op herstel? Heeft u gerede twijfels aan de wilsbekwaamheid van de cliënt en acht u een nader onderzoek door een deskundig arts noodzakelijk maar geeft de cliënt geen toestemming voor een onderzoek door een arts?

De akte kan niet gepasseerd worden.

10. De tuchtrechter verwacht dat u de wijze en inhoud van de beoordeling van wils(on)bekwaamheid, als ook het gevoerde overleg daarbij, in het cliënt-dossier vastlegt, zie Kamer voor het Notariaat 6 november 2018, ECLI:NL:TNORARL:2018:49. U kunt ervoor kiezen daar ook in de akte rekenschap van te geven.

Vastgesteld door het KNB-bestuur, april 2021

² De VIA is in 2018 gefuseerd met twee andere artsenverenigingen en heet nu: Vereniging Artsen Volksgezondheidszorg (VAV). Het VIA-register, waarin artsen zijn vermeld die bevoegd zijn om wilsbekwaamheidsonderzoeken uit te voeren, is blijven bestaan.

Handreiking beslissingsondersteuning

(bijlage I bij het KNB-stappenplan beoordeling wilsbekwaamheid)

Deze handreiking hoort bij het stappenplan beoordeling wilsbekwaamheid. Het is bedoeld voor de notaris die te maken krijgt met een cliënt op hoge leeftijd of met een diagnose (beginnende) dementie, een cliënt met een lichte verstandelijke beperking, niet-aangeboren hersenletsel of een psychische stoornis.

Uitgangspunt voor de notaris, en dus ook bij het stappenplan wilsbekwaamheid, is dat iedereen die niet handelingsonbekwaam is, bevoegd is om rechtshandelingen te verrichten. De taak van de notaris is om de klant waar mogelijk te faciliteren en daarbij tegelijkertijd te waken voor het belang van zijn klant. Dat belang omvat ook de geldigheid van de te verrichten rechtshandeling. Voor de geldigheid van een rechtshandeling is vereist dat de klant nog kan overzien wat hij doet. Juridisch gezegd: de notaris controleert of de rechtshandeling die wordt neergelegd in de notariële akte niet nietig of vernietigbaar is op grond van art. 3:34 BW. Dat betekent dat de notaris een plicht heeft te onderzoeken of zijn klant wilsbekwaam is ter zake van de rechtshandeling die deze wil verrichten.

Wilsbekwaamheid is niet een statisch begrip. Mensen zijn zelden op alle gebieden wilsbekwaam. Hoe minder complex de beslissing, hoe beter mensen in staat zijn of blijven die beslissing zelf te nemen. En complexe beslissingen kunnen worden uiteengerafeld in verschillende minder complexe stappen.

Met de juiste hulp kunnen mensen met verminderde beslisvaardigheid meer beslissingen zelf blijven nemen. Het belangrijkste is dat u aansluiting zoekt bij uw cliënt. Denk aan het tempo, het taalniveau en de belevingswereld van uw cliënt.

Wat kunt u in dit kader concreet doen?

1. Is uw cliënt op leeftijd, plan de afspraak dan halverwege de ochtend. Uit onderzoek is gebleken dat ouderen dan het beste functioneren.
2. Plan, als de rechtshandeling complexer is of belangrijke gevolgen heeft, liever kortere vervolgsafspraken in dan een lange afspraak om het uithoudings- en concentratievermogen van de cliënt niet te veel op de proef te stellen.
3. Zorg ervoor dat mogelijke hindernissen voor deelname aan het gesprek worden weggenomen.

Bijvoorbeeld:

- Voer het gesprek met de cliënt in een voor hem vertrouwde omgeving.
- De cliënt mag door een vertrouwenspersoon worden begeleid naar de spreekkamer en daar enige tijd blijven om ervoor te zorgen dat de cliënt op zijn gemak is. Het deel van het gesprek dat gaat over de wensen en motieven van de cliënt moet onder vier ogen plaatsvinden. Vraag de vertrouwenspersoon de cliënt daarop voor te bereiden. Leg de cliënt de vertrouwelijkheid van het gesprek en het belang daarvan uit.
- Zorg dat u voldoende tijd heeft ingepland voor het gesprek en dat u zelf niet gehaast bent.
- Zorg ervoor dat er geen achtergrondlawaai is.
- Zorg dat het rustig blijft (geen telefoon, de koffie is al ingeschonken zodat er niemand meer naar binnen hoeft).
- Zorg dat het licht goed is (de klant hoeft niet tegen het licht in te kijken, er is genoeg rechtstreeks licht).
- Als er iets gelezen moet worden, zorg dat het exemplaar voor de klant met grote letters is geprint.

4. Leg uit wat de stappen in het proces zijn.

Bijvoorbeeld:

'U vertelt mij eerst wat u belangrijk vindt, dan stel ik u wat vragen om te kijken of ik u goed heb begrepen. Daarna vertel ik u wat de mogelijkheden zijn en dan gaan we samen wat preciezer kijken wat u wilt en wat bij u past.'

5. Spreek de cliënt bij naam aan voordat u inhoudelijke vragen stelt, zodat zijn aandacht op u gericht is. Vraag of de cliënt comfortabel is en klaar voor het gesprek.
6. Stel een vraag tegelijk. Begin met een eenvoudige vraag. Gebruik korte zinnen.
7. Begin met het vormen van een concreet beeld van de klant en zijn behoefte.

Bijvoorbeeld:

Vraag wat de klant belangrijk vindt. Als het om een levenstestament gaat, vraag wat de klant concreet denkt straks niet meer zelf te kunnen. Dat levert informatie op die verderop in het gesprek kan dienen als illustratiemateriaal. Vraag wat de klant nu zoal tegenkomt aan financiële en juridische beslissingen. Geef voorbeelden.

Klanten met verminderde beslisvaardigheid vinden het lastig abstracte informatie te verwerken. Het gaat beter als u concreet blijft. Dat kan door voorbeelden uit de eigen belevingswereld van de klant te gebruiken.

Deze stap geeft u ook de gelegenheid om in te schatten waar de sterke en minder sterke punten van de klant liggen. Is de klant nog in staat de draad van een verhaal vast te houden? In hoeverre kan de klant nog vooruitdenken? Kan de klant nog een samenhangend antwoord op uw vragen geven?

8. Vat samen wat u heeft gehoord, bouw een pauze in voor de verwerking en vraag of het zo klopt.
9. Dan aan de slag met het juridisch product. Geef in dat kader niet te veel informatie en niet alles tegelijk. Breek de informatie op in kleine stukjes. Weersta de neiging om alle mogelijke hypothetische situaties te benoemen, dat is juist wat mensen met een verminderde beslisvaardigheid lastig vinden. Spits de aangeboden informatie toe op wat de klant belangrijk vindt. Durf duidelijk te zijn. Benoem belangrijke zaken niet tussen neus en lippen door maar vraag daar expliciet aandacht voor. Hou de voorgelegde keuzes klein.
10. Gebruik visuele hulpmiddelen (plaatjes, tekeningen, handgebaren).
11. Geef tijd en eventueel hulpmiddelen (bijvoorbeeld pen en papier) om de informatie te verwerken.
12. De cliënt mag zich over de inhoud van de akte laten adviseren door een ander dan de notaris, bijvoorbeeld door een familielid, een (wettelijk) vertegenwoordiger of deskundige, maar de notaris moet zich ervan overtuigen dat de hoofdzaken van de rechtshandeling zo worden gewild en begrepen door de cliënt zelf. Help de cliënt een compleet overzicht te krijgen.

Stappenplan bij financieel misbruik

Hierna wordt beschreven wat u kunt doen als u financieel misbruik constateert of vermoedt dat er sprake zou kunnen zijn van financieel misbruik.

Stap 1 Signaleren & onderzoeken

Signaleren

Wees alert in de volgende situaties:

- een ander dan de cliënt heeft de afspraak gemaakt;
- een ander dan de cliënt wil aanwezig zijn bij de bespreking;
- de oudere wil niets zeggen zonder de aanwezigheid van een ander;
- een ander dan de cliënt heeft een lijst gemaakt met eventuele opmerkingen en wensen over de inhoud van de te maken akte;
- een ander dan de cliënt heeft een uitgesproken mening over de door hem/haar
- aangevraagde algehele volmacht (levenstestament);
- of een vergelijkbare situatie doet zich voor;

Onderzoeken

U twijfelt of vermoedt dat er sprake is van mogelijk financieel misbruik. U kunt dit toetsen door ervoor te zorgen dat u uw cliënt alleen spreekt en het liefst meerdere keren voordat u overgaat tot het passeren van de akte / andere dienstverlening. Noteer wat u ziet en hoort. Maak daarbij onderscheid tussen feiten en veronderstellingen. Vermeld de bron.

Vragen die u aan uw cliënt kunt stellen zijn:

- Wordt u geholpen bij de huishoudelijke taken, boodschappen doen, geld opnemen? Of bij het betalen van de rekeningen? Zo ja door wie? Controleert de u de boekhouding.
- Als anderen u helpen, geeft u ze dan een vergoeding omdat ze u hebben geholpen? Vragen deze personen hier zelf om?
- Als u boodschappen doet; koopt u dan alleen boodschappen voor u zelf?
- Wanneer u geen reden heeft om aan te nemen dat er sprake is van financieel misbruik gaat u verder met het dossier.

Stap 2 Consulteren

Collega

Wanneer u financieel misbruik vermoedt overlegt u met een collega. Bij voorkeur een collega met ervaring op dit terrein. Neem uw bevindingen op in het dossier.

Veilig Thuis)*

U kunt advies inwinnen bij Veilig Thuis, 0800-2000, zie <http://www.vooreenveiligthuis.nl/veilig-thuis>. Als u advies vraagt aan Veilig Thuis is het contact beperkt tot contact met u als adviesvrager. Veilig Thuis zal niet uit eigen beweging contact opnemen met degene op wie de adviesvraag betrekking heeft. Het advies van Veilig Thuis is erop gericht u in staat te stellen zelf de nodige stappen te nemen. Veilig Thuis registreert ieder advies op naam van de adviesvrager, tenzij deze daartegen bezwaar maakt. Als u als notaris om advies vraagt, worden in het dossier van Veilig Thuis geen namen of andere persoonsgegevens van uw cliënt(en) vastgelegd.

Het verdient aanbeveling aan de cliënt te vertellen dat u advies heeft gevraagd aan Veilig Thuis en de cliënt te vragen of deze het goed vindt om Veilig Thuis in te schakelen. Het blijft dan, ook voor de cliënt, nog een adviesvraag. Dat kan een tussenstap zijn voordat er wordt overgegaan tot een melding.

Een adviesvraag kan worden omgezet in een melding, als dat nodig blijkt te zijn in verband met de ernst en de aard van het gesignaleerde en u geen mogelijkheden heeft om het gesignaleerde op een adequate manier aan te pakken. Zie daarvoor stap 5, onder 7. U beslist zelf of u een adviesvraag wil omzetten in een melding of niet.

Stap 3 Bespreken

Gesprek met de cliënt. Leg het doel van het gesprek uit. Bespreek feiten en waarnemingen: "Ik zie dat....". Nodig uit tot reageren. Geef een interpretatie van wat u gezien hebt. Vat samen en check of de boodschap is overgekomen.

Stap 4 Afwegen

Maak op basis van alle informatie en signalen een afweging of sprake is van financieel misbruik of een vermoeden daarvan.

Stap 5 Beslissen

Wanneer geen sprake is van (een vermoeden van) financieel misbruik of de cliënt blijft ontkennen dat hij of zij wordt misbruikt gaat u verder met het dossier.

Bij financieel misbruik kunt u het volgende doen.

1. Dienstweigeren

U moet dienst weigeren wanneer de gevraagde dienst naar de redelijke overtuiging van de notaris leidt tot strijd met het recht of de openbare orde of handelingen betreft die kennelijk een ongeoorloofd doel of gevolg hebben of als de notaris vermoedt dat dat zo is.

Belangrijk:

Wanneer u dienst weigert, stuur de cliënt dan niet weg. Kijk wat u kunt doen om het financieel misbruik te stoppen.

2. Beschermende maatregelen adviseren

Maak cliënt erop attent dat door de bank de financiële bevoegdheden m.b.t. bankrekeningen kunnen worden beperkt. Zo kunnen limieten worden teruggebracht, kan een aparte rekening worden geopend voor de huishoudelijke uitgaven (de zgn. leefgeldrekening), kunnen spaarrekeningen uit het elektronisch bankieren worden verwijderd etc. Stel indien nodig een (nieuwe) volmacht op waarin de volmacht wordt beperkt tot een bepaalde rekening.

3. Nieuwe gevolmachtigde of bewindvoerder

Indien de misbruiker gevolmachtigde is, zorg dat volmacht wordt herroepen. Laat een andere gevolmachtigde benoemen en regel toezicht op gevolmachtigde.

Stel een brief op, die uw cliënt aan de bank kan overleggen of verstuur die brief in opdracht van uw cliënt. Informeer ook andere instanties/personen, indien nodig/gewenst en uiteraard in overleg met uw cliënt.

PM: Een notaris mag gevolmachtigde zijn, maar mag ook degene zijn bij wie rekening en verantwoording wordt afgelegd. Is de notaris gevolmachtigde dan is hij niet meer onpartijdig omdat hij uitsluitend het belang van de volmachtgever dient te behartigen.

4. Toezicht instellen op gevolmachtigde

Belangrijkste instrument tegen financieel misbruik is toezicht op degene die financiële en/of administratieve zaken regelt. Pas de volmacht/levenstestament hierop aan.

5. 'Misleiden' van de misbruiker

Een inmiddels bekend voorbeeld hiervan is: eerst een testament passeren waarbij de financieel misbruiker wordt bevoordeeld. Daarvan geeft u een afschrift mee. Vervolgens passeert u een nieuw testament conform de wil van de testateur. Uiteraard herroept u het eerder verleden testament en vermeldt u het tijdstip van het passeren in de akte. Van dit laatste testament geeft u geen afschrift mee. Noteer in uw dossier waarom u dit hebt gedaan.

6. Uitnodigen OM of familielid om bewind aan te vragen

Bij misbruik door een bewindvoerder kunt u aan het OM verzoeken om ambtshalve een andere bewindvoerder aan te stellen. Realiseert u zich dat als ambtshalve bewind wordt aangevraagd, de huidige bewindvoerder wordt geïnformeerd. Bespreek dit met uw cliënt.

7. Melden bij Veilig Thuis*)

Procedure

In geval van een melding onderneemt Veilig Thuis zelf stappen om de situatie van financieel misbruik in behandeling te nemen. Bij een melding legt Veilig Thuis - anders dan bij een adviesvraag - gegevens vast van de betrokkenen bij het financieel misbruik. In het meldingsgesprek verstrekt Veilig Thuis informatie over zijn taken en werkwijze. U kunt, als professional die een melding doet, verzoeken uw identiteit niet kenbaar te maken aan betrokkenen als het bekend maken van uw identiteit leidt of kan leiden tot een verstoring van de vertrouwensrelatie met betrokkenen. Een dergelijk verzoek kan er echter wel toe leiden dat de aanpak minder effectief wordt omdat (soms) belangrijke delen van de informatie uit de melding niet met de betrokkenen besproken kan worden. U wordt dan ook geacht alleen weloverwogen en zeer terughoudend gebruik te maken van deze mogelijkheid.

Melding van een vermoeden van financieel misbruik

Gaat het om een voorgenomen melding op grond van een *vermoeden* van financieel misbruik, dan geldt het volgende. Van een notaris mag worden verwacht dat hij zijn vermoeden onderbouwt met feiten. Voor een melding moet sprake zijn van een reële kans op schade. Met 'reële' kans wordt bedoeld dat de enkele theoretische kans op schade onvoldoende basis is voor een melding. Pas als een vermoeden kan worden onderbouwd met (zoveel mogelijk feitelijke) informatie uit het overleg dat de notaris met de cliënt heeft gevoerd, is een melding aan de orde. Daarbij moet de notaris duidelijk kunnen maken welk risico hij denkt dat zijn cliënt loopt, hoe reëel dat is en welke schade de cliënt volgens hem kan oplopen.

Geheimhoudingsplicht en meldingsrecht

Art. 5.2.6 Wet maatschappelijke ondersteuning 2015** geeft aan professionals met een beroepsgeheim, waaronder ook notarissen, het recht om financieel misbruik te melden indien nodig met doorbreking van de plicht tot geheimhouding op grond van een wettelijk voorschrift of op grond van hun ambt. Dat betekent dat de notaris zonder toestemming van de cliënt gegevens mag delen met Veilig Thuis. Desalniettemin heeft het de voorkeur dat met toestemming van de cliënt

wordt gemeld. De geheimhoudingsplicht en de vertrouwensrelatie met de cliënt brengen mee dat u alleen tegen een weloverwogen weigering van een cliënt ingaat als sprake is van ernstig gevaar voor grote schade voor de cliënt en als dit gevaar niet op een andere manier kan worden afgewend dan door het doen van een melding. Dezelfde maatstaf geldt als het gaat om een wilsonbekwame cliënt. U moet daarbij het beroepsgeheim zo min mogelijk schenden, dus u geeft niet meer informatie dan strikt noodzakelijk is. U overlegt hierover vooraf met (de vertrouwensarts van) Veilig Thuis.

Overall in Nederland zijn Veilig Thuis organisaties. Tel: 0800-2000. De dichtstbijzijnde Veilig Thuis organisatie bij u in de buurt kunt u gemakkelijk vinden via <http://www.vooreenveiligthuis.nl/veilig-thuis>.

8. Aangifte doen bij politie

Uw cliënt of iemand uit zijn omgeving overweegt aangifte te doen bij politie. De handreiking 'Aangifte bij financiële uitbuiting van ouderen' geeft aan wie aangifte kunnen doen en biedt hulp bij de voorbereiding.

9. Melden van misbruik door medewerker in de zorg

Bij signalen van mishandeling door een medewerker in de zorg kunt u het Meldpunt Ouderenmishandeling in de zorg bellen. Dit is ondergebracht bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg; tel: 088 120 50 50 (lokaal tarief). U kunt ook een e-mail sturen naar ouderenmishandeling@igz.nl. Meer informatie over wat er met de melding gebeurt en een meldingenformulier kunt u vinden op:

<https://www.landelijkmeldpuntzorg.nl/burger/klacht-melden-bij-het-landelijkmeldpunt-zorg#criteria-voor-onderzoek>.

Wanneer misbruik wordt gepleegd door een zorgprofessional informeer en consulteer de leidinggevende van deze zorgprofessional.

Stap 6 Nazorg

Bel of bezoek cliënt om te zien hoe het gaat of zorg dat anderen dat doen.

Nota Bene

Acuut gevaar veiligheid cliënt

In sommige gevallen is de veiligheid van uw cliënt in gevaar. Waarborg dan de veiligheid van uw cliënt. Neem contact op met Veilig Thuis of de politie.

Vragen van Veilig Thuis

Ook in situaties waarin Veilig Thuis onderzoek doet en in dat kader informatie vraagt aan een notaris, mag u op grond van art. 5.2.6 Wmo 2015 – mits weloverwogen - antwoord geven op de gestelde vragen (zie het woord 'desgevraagd' in de tekst van art. 5.2.6 Wmo 2015). Met weloverwogen wordt bedoeld dat u afweegt of er sprake is van ernstig gevaar op financiële benadeling van de cliënt, dat niet op andere wijze kan worden afgewend.

*) Veilig Thuis is sinds 1 januari 2015 het advies- en meldpunt voor huiselijk geweld en kindermishandeling. In Veilig Thuis zijn de taken van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) en de Steunpunten Huiselijk Geweld (SHG) gebundeld.

**) Art. 5.2.6 van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 luidt als volgt:

'Derden die beroepshalve beschikken over inlichtingen die noodzakelijk kunnen worden geacht om een situatie van huiselijk geweld of kindermishandeling te beëindigen of een redelijk vermoeden daarvan te onderzoeken, kunnen aan een AMHK deze inlichtingen desgevraagd of uit eigen beweging verstrekken zonder toestemming van degene die het betreft en indien nodig met doorbreking van de plicht tot geheimhouding op grond van een wettelijk voorschrift of op grond van hun ambt of beroep.'

In de Uitvoeringsregeling Wmo 2015 (zie Toelichting op vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling) wordt financieel misbruik genoemd als een vorm van huiselijk geweld:

'Ontspoorde (mantel)zorg: een specifieke vorm van ouderenmishandeling. Overschrijding van de grens van goede zorg door een mantelzorger, veroorzaakt door overbelasting, onmacht, onkunde of onwetendheid. Verschijningsvormen van ontspoorde mantelzorg: psychisch geweld, fysiek geweld, verwaarlozing, seksueel grensoverschrijdend gedrag en financieel misbruik.'

Werkgroep Financiële bescherming ouderen, april 2013, aangevuld in overleg met Veilig Thuis oktober 2016.